

Т. Є. Кагановська

*д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України, ректор Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна*

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ РІЗНОМАНІТТІ СУЧАСНОСТІ

У сучасному світі не існує загальноприйнятої концепції класичного університету. Є чимало різновидів вишів університетського типу: від велетенських відкритих університетів, де за дистанційними методиками навчаються сотні тисяч студентів, до малих університетів із давніми традиціями. Деякі з них мають міжнародний статус і навчають студентів з усього світу, тоді як інші зосереджені на підготовці спеціалістів для свого регіону. Одні мають досягнення у наукових дослідженнях, інші займаються здебільшого наданням освітніх послуг. Основними рисами класичного університету є багатопрофільність: підготовка студентів за гуманітарними, соціальними, природничими, економічними, технічними галузями, нерозривне поєднання освітнього процесу та наукової діяльності, широка інтегрованість в суспільне та економічне життя країни.

На всіх етапах розвитку нашої держави класичні університети були і є інтелектуальними, культурними та духовно-просвітницькими центрами. Вони впливають на всі процеси, що протікають у державі та суспільстві, а результати університетських фундаментальних наукових досліджень є основою для теоретичних і прикладних наукових дослідно-конструкторських розробок у всіх соціально-економічних сферах.

Серед переваг класичного університету можна виокремити наявність висококваліфікованих з широким спектром дисциплінарної спрямованості кадрів та розгалуженість матеріально-технічної бази, що дозволяє запроваджувати нові освітні програми, досягати інтегративності та мобільності учасників освітнього

процесу, забезпечувати якість вищої освіти, набуття додаткових кваліфікацій в системі освіти дорослих та можливість навчатися протягом життя.

Результативність діяльності університету визначається якістю випускників та їх конкурентоспроможністю на ринку праці, у тому числі й міжнародному, професійною компетентністю та рівнем кваліфікації, мобільністю та захищеністю.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – один із найстаріших університетів Східної Європи (заснований наприкінці 1804 року) та єдиний заклад вищої освіти, де навчалися і працювали три лауреати Нобелівської премії: біолог Ілля Мечников, економіст Семен Кузнець, фізик Лев Ландау. Університет посідає найвищу позицію серед українських закладів вищої освіти у найпрестижнішому міжнародному рейтингу QS World University Rankings, протягом тривалого часу входив до топ-500 цього рейтингу.

Сучасний Каразінський – це багатогалузевий заклад вищої освіти, де поєднані проведення наукових досліджень та підготовка кадрів широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних та інших наук, а результати отриманих наукових досліджень використовуються у освітньому процесі. Таке поєднання сприяє високотехнологічному та інноваційному розвитку нашої держави, інтеграційним процесам в освітній і дослідницький простір країн Європейського Союзу.

Сучасні виклики вимагають виробити єдиний підхід до модернізації закладів вищої освіти, зокрема передбачити перетворення їх на інноваційне середовище, де здобувачі набувають компетентностей, необхідних сучасній людині для самореалізації, науковці мають можливості та ресурси для проведення досліджень. Адже провідні класичні університети світу об'єднують в своїх стінах професіоналів основних галузей науки, що забезпечує синергетичний ефект розвитку знань, зокрема у популярних на сьогодні міждисциплінарних областях. Саме класичні університети можуть запроваджувати наукоємні освітньо-наукові програми широкого спектру, у тому числі й ті, що формують компетентності різних галузей знань та сприяють успішному формуванню soft skills. Реалізація

таких програм забезпечить конкурентоспроможність на глобальному міжнародному ринку праці.

З огляду на постійний розвиток інформаційно-технічної сфери, глобалізацію та швидкоплинність нової інформації, набуті знання потребують постійного адаптивного оновлення та удосконалення. Як наслідок ринок праці вимагає передбачити можливість співпраці бізнесу й університетів, здатних максимально ефективно виявляти функцію капіталізації власних знань. А це, у свою чергу, сприятиме забезпеченню потреб економіки висококваліфікованими фахівцями. Одним із основних завдань взаємодії бізнесу й університетів є нормативно-правова підтримка вишів з боку держави та їх фінансова підтримка з боку бізнесу. Важливо зауважити, що пошук ефективних форм та механізмів співпраці, здатних враховувати інтереси усіх учасників такого процесу, повинен удосконалюватись з огляду на ринковий попит, новітні технології та сучасні організаційні механізми.

Сьогодні бізнес-структури, як роботодавці, мають можливість брати безпосередню участь у формуванні нормативної бази, що регулює підготовку фахівців з вищою освітою: у розробці стандартів, рецензуванні та акредитації освітніх програм, у освітньому процесі (практична підготовка, проведення навчальних занять, участі в атестації студентів).

Одним із перспективних напрямів розвитку університетської освіти є запровадження дуальної форми її здобуття. По суті це спосіб здобуття освіти за денною формою, що передбачає навчання на робочому місці для набуття певної кваліфікації.

При провадженні такої форми навчальний заклад та роботодавець – це рівноправні партнери, бо останній бере безпосередню участь в розробці робочих програм навчальних дисциплін та формуванні індивідуальних навчальних планів студентів, в оцінюванні результатів навчання кожного здобувача. Зацікавленість роботодавців у такій співпраці є досить високою, адже вони отримують молодого, максимально мотивованого висококваліфікованого працівника, вже адаптованого до свого робочого місця.

Спільними зусиллями підприємств (установ) і закладів вищої освіти створюються інтегровані структури, де поєднуються виробництво, освіта та наука.

Зважаючи на виклики, спричинені останніми роками пандемією COVID-19 та військовою агресією російської федерації проти нашої держави, важливу роль відіграє запровадження навчання за дистанційною формою. Така форма дає можливість задовільнити потреби здобувачів, зважаючи на умови, що виникли за певних обставин. Так дистанційне навчання звільняє від необхідності відвідувати заклад освіти; надає можливість отримати освіту тим, хто працює, без ризику втратити робоче місце, адже здобувати освіту можна паралельно з побудовою кар'єри; дає можливість отримати освіту тим, хто проживає у віддалених регіонах країни або перебуває за кордоном.

Перш за все, це пояснюється тим, що основу освітнього процесу при дистанційному навчанні складає цілеспрямована і контрольована самостійна робота студента, який може навчатися у зручний для себе час, і у зручному для себе місці. Відповідно навчальний заклад знижує витрати на оплату приміщень, комунальних послуг, на заробітну плату викладачам тощо.

Крім того, в наслідок війни матеріально-технічна база університетів зазнала пошкоджень чи була зруйнована, багато науково-педагогічних працівників стали на захист державного суверенітету в лавах Збройних сил або були змушені покинути країну. І саме організація освітнього процесу в дистанційній формі надала змогу забезпечити надання освітніх послуг за таких обставин.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології, що використовуються в дистанційній освіті, дають можливість отримати освіту особам, які мають медичні обмеження для здобуття освіти за традиційними формами, особам з особливими потребами тощо.

Одним із наслідків процесу сучасної глобалізації стає неминуча інтеграція класичних університетів в світове освітнє середовище. З огляду на те, що класичні університети мають потужну матеріально-технічну базу, висококваліфіковані кадри для проведення наукових розробок та реалізації значної кількості освітніх програм, надзвичайно актуальним є питання міжнародної співпраці із

закордонними партнерами. Це дозволить включити студентів до діалогу різних культур та університетських традицій та прищепити їм системи цінностей, притаманні кращим європейським університетам.

Відповідно до принципів вищої освіти країн Європейського простору поняття мобільності має дві складові: ступенева мобільність (diploma/degreemobility) як навчання, що завершується присудженням певного ступеня вищої освіти, та «кредитна мобільність» (credit /temporarymobility) як навчання з накопиченням та зарахуванням кредитів ЕКТС.

Мобільність дає можливість науковцям, викладачам, аспірантам, студентам брати участь в різноманітних навчально-дослідницьких програмах, та суттєво підвищує доступність, якість і ефективність освіти, а також є важливим інструментом формування глобального освітнього простору.

Академічна мобільність дозволяє студентові провчитись один або більше семестрів у закордонному закладі, де готують фахівців за спорідненою спеціальністю, випробувати себе в іншій системі організації навчання, удосконалити рівень володіння іноземною мовою, користуватися сучасним технічним обладнанням у закордонних лабораторіях, розширити знання історії певної країни, познайомитися з її культурою та звичаями, набути додаткових компетентностей. Ступенева мобільність дозволяє студентові отримати два дипломи: вітчизняного та закордонного зразка, що підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку праці, у тому числі й міжнародному.

Тому позитивним для українських університетів є укладання двосторонніх та багатосторонніх договорів у певних галузях освіти щодо реалізації спеціальних освітніх програм, що забезпечує активізацію міжнародної співпраці та сприяє мобільності, зокрема участь у програмах міжнародної співпраці «Еразмус +», «Темпус», «Жан Моне» тощо.

Важливо зазначити, що на сьогодні досить актуальним є питання запровадження міждисциплінарних освітніх (наукових) програм у вітчизняних вишах, які заклади вищої освіти країн Європейського простору вже певний час активно реалізують. Розвиток таких програм в Україні відкриє нові професійні

та академічні права майбутнім фахівцям та сприятиме конкурентоспроможності національної системи вищої освіти в цілому.

Одним із важливих аспектів існування та розвитку університетів є профорієнтаційна робота. І сьогодні вимагає нового підходу до роботи з потенційними абітурієнтами в новітньому інформаційному середовищі. Сторінки в соціальних мережах, сайти університетів є джерелом інформації під час вибору закладу вищої освіти для більшості майбутніх здобувачів. Цей показник має тенденцію до зростання. Нові покоління вступників будуть дедалі більше спиратись на сайти університетів, обираючи свою майбутню спеціальність та заклад вищої освіти. За таких обставин сайт стає стратегічно важливим інструментом інформаційної політики, що формує контингент здобувачів різних ступенів вищої освіти.

Репутація університету в академічному середовищі також впливає на вибір закладу для здобуття вищої освіти, у тому числі й іноземними громадянами. Тому кожен університет прагне посісти якомога вищу сходинку у міжнародних та національних рейтингах.

Володіючи інформацією про особливості освітніх програм, абітурієнти та студенти здатні зробити більш зважений вибір при формуванні власної освітньої траєкторії.

Випробування, що випали на долю вітчизняної системи вищої школи в умовах повномасштабної війни, є небаченими й у повній мірі відповідають трагедії усього українського народу.

Завдання у нас всіх одне – вистояти і перемогти! Класичні університети за таких обставин продовжують залишатися стрижнем всієї системи вищої освіти, а наполеглива робота та принципова позиція їх колективів мусить стати запорукою відродження й оновлення вищої освіти в Україні, виходу її на рівень кращих європейських та світових взірців.

Список бібліографічних посилань

1. Rada.gov.ua, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 29 Dec. 2022].

2. Kmu.gov.ua, (2018). *Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти*. [online]. Київ, Україна. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> [Accessed 29 Dec. 2022].

3. QS рейтинг університетів світу. [online] У: *Вікіпедія*. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/QS_рейтинг_університетів_світу [Accessed 29 Dec. 2022].

4. Геєць, В. М. та ін. (ред.). (2015). *Інноваційна Україна 2020* [online]. Київ, 336 с. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Інноваційна-Україна-2020++.pdf.4> [Accessed 29 Dec. 2022].

References

1. Rada.gov.ua, (2014). *Pro vyshchu osvitu* [On Higher Education]. [online]. Kyiv, Ukraine. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/> [Accessed 29 June 2018].

2. Kmu.gov.ua, (2018). *Pro skhvalennya Kontseptsiyi pidhotovky fakhivtsiv za dual'noyu formoyu zdobuttya osvity* [About the approval of the Concept of training specialists in a dual form of education]. [online]. Kyiv, Ukrayina. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> [Accessed 29 Dec. 2022].

3. QS reytynh universytetiv svitu [QS World University Rankings]. [online] In: *Wikipedia*. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/QS_reytynh_universytetiv_svitu [Accessed 29 Dec. 2022].

4. Heyets', V. M. et al. (eds). (2015). *Innovatsiyna Ukrayina 2020* [Innovative Ukraine 2020] [online]. Kyiv, 336 p. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Innovatsiyna-Ukrayina-2020++.pdf.4> [Accessed 29 Dec. 2022].

Кагановська Тетяна Євгеніївна. Класичний університет у глобалізованому різноманітті сучасності.

Проаналізовано шляхи розвитку та інтеграції українського класичного університету у світовий освітній простір з огляду на сучасні виклики. Розкрито питання впливу різноманіття галузей знань, пропонованих класичними університетами, освітніх програм, зокрема міждисциплінарних, їх кадрового та методичного забезпечення, поєднання наукових досліджень та освітнього процесу на якість підготовки кадрів для задоволення вітчизняного та міжнародного ринку праці. Запропоновано власне бачення перспективних напрямів розвитку університетської освіти програм шляхом запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти: залучення роботодавців до освітнього процесу (підготовки кадрів для власних потреб) на всіх етапах формування і реалізації освітніх програм. З огляду на процеси глобалізації, висвітлено переваги класичних університетів у сприянні мобільності учасників освітнього процесу, у тому числі й на європейському ринку надання освітніх послуг.

Ключові слова: класичний університет, якість вищої освіти, наукові дослідження, ринок праці, роботодавці, дуальна та дистанційна форми навчання, мобільність, освітня програма.

Kaganovska Tetyana. Classic University in the Framework of Globalized Modern Diversity.

The article considers ways of development and integration of the Ukrainian classic university into the world educational space from the perspective of current challenges. It also reveals the impact of the wide range of knowledge fields offered by classic universities, educational programs, in particular interdisciplinary ones, their personnel and methodical support, the combination of scientific research and the educational process on the quality of personnel training to meet the needs of the domestic and international labour market. Our own vision of promising directions for the development of university education programs through the introduction of a dual form of obtaining higher education is proposed: the involvement of employers in the educational process (training of personnel for their own needs) at all stages of the

formation and implementation of educational programs. Taking into account globalization processes, the advantages of classic universities in promoting the mobility of participants of the educational process, including the European market of providing educational services, are highlighted.

Key words: classic university, quality of higher education, scientific research, labour market, employers, dual and distance forms of education, mobility, educational program.